

Nīcas jostai pa pēdām

Krāšņā austā Lielvārdes josta raisa spēcīgas asociācijas ar Latviju un latviskumu. Vai Nīcai arī ir sava josta?

Vairāki avoti par latviešu tautiskajām jostām uzsver, ka austās, rakstainās jostas ir sieviešu aksesuārs, ko sien virs svārkkiem. Izņēmums ir vīru ziemas garie mēteļi un kažoki, kurus varēja sajost ar ādas vai austu jostu. Pilnīgi skaidrs, ka sievietes Nīcā un citur Latvijas rietumos austās jostas nav lietojušas. Tātad jautājums - vai Nīcā ir bijusi tikai šeit raksturīga vīru josta, kas lietota mēteļa vai kažoka apjošanai?

Teorija

Pieminekļu valdes un Valsts papīru spiestuves 1937. gada izdevums "Senatne un māksla" vēsta, ka Dienvidrietumu Kurzemes vīriešu tērps pazīst divus - garos un īsos svārkus. Tāpat minēts, ka svārku viduci ar jostu jož reti. Te jāpiebilst zināmais no citiem avotiem, - ja ar jostu sēja, tad garos, nevis īsos svārkus. Galvenais - tiek atzīts, ka jostas, ar ko siet - bija.

Latvijas Lauksaimniecības kameras 1939. gada izdevumā "Novadu tērpi" minēts, ka Nīcā, Bārtā un Rucavā īsos svārkus valkā nesajoztus un arī garos var bez jostas valkāt. Tomēr, kā norādīts šajā avotā, tad "parasti garajiem svārkkiem piederējās melna ādas josta ar misiņa sprādzi un apkalumiem. Pēdējo teikumu savā grāmatā "Nīca laikmetu griežos" izmantojis arī nīceniķis Pēteris Sprincis: "Svārkus (tātad garos vīru mēteļus - aut. piez.) apjoza ar tautisku vai melnu ādas jostu, kurai bija misiņa sprādze un apkalumi." Šī arī ir vienīgā vieta, kur literatūrā minēta Nīcas tautiskā josta un to pievienojis pats autors.

Par labu dažādi apdarinātai ādas jostai, kā esošajai vistuvāk patiesībai, vēsta arī jaunākā etnogrāfijas grāmata no Dr.hist. Aijas Jansones monogrāfijā "Rucavnieku apģērbs cauri laikiem. 19. gs.-20. gs. sākums". Tā kā vīru apģērbs Nīcā, Rucavā un Bārtā bijis teju identisks, tad varam attiecināt arī uz sevi grāmatā redzamo jostas attēlu. Tajā redzama 19. gs. 70. gadu vīriešu kažoka josta, kuras pamatnē ir jau minētā ādas josta (88 x 4,5 cm) (tikai gaiši brūna, ne melna) un tā papildus apdarināta no vienas puses ar vienlaidus diegu izšuvumu ģeometrisku ziedu rakstā (176. attēls). Nīcas senlietu krātuvē zina stāstīt, ka tādas jostas saukuši par zīļu jeb pārļu jostām. Vienīgā nelaime - tās pārles jau tik bieži nebija pieejamas, tāpēc zīļu josta arī mierīgi varēja būt izšūta, bet bez zīlēm.

Arī nīceniķa Bieranta Ignāta atmiņas par kāzām Nīcā, kas izdotas 1929. gadā Rīgas Latviešu biedrības rakstu krājumā, vēsta par zīļu jostu un ādas jostu: "Vasaras laikā jaunekļi ģērbušies jaunās dzeltānās pastalās, baltās biksēs, šūtās no pašaustas linu drēbes, baltā krekļā ar platu zīļu jostu apjotā pindžakā un ādas vai salmu cepuri galvā. Jaunekļi un arī precēti vīri parasti nēsājuši garus matus, gandrīz līdz pleciem. Aukstā laikā vīriešiem bijuši zābaki vai pastalas, gaiši pelēkas bikses un tāds pats garš svārks, pārjots ar ādas jostu, galvā ādas cepure, visvairāk no jēra ādas."

Kādi ir oficiālie Latvijas muzeju darbinieku, etnogrāfu un citu speciālistu viedokļi? Jautāju par izdevumā Latvju Raksti publicēto jostas raksta zīmējumu, kas anotēts kā Nīcas josta no Rīgas Latviešu Biedrības krājuma. Tā ir domāta austā, rakstaina josta, nedaudz atgādina tautisko Lielvārdes jostu. Šajā pašā izdevumā arī redzama mākslinieka Riharda Zariņa interpretācija, kā šis priekšmets lietots, proti apjots vīru garajiem svārkiem.

Initas Heinolas, LNVM Apģērbu un tekstila kolekcijas galvenās glabātājas komentārs: "Jostas oriģināls glabājas LNVM Apģērbu un tekstila kolekcijā. Tā ir 3,5 cm plata, (linu velki, ar smalku krāsainu vilnas dziju ieaustu rakstu) rakstaina audene ar maiņu rakstiem un ziedainām malām. Šāda veida jostas raksturīgas Krustpils novadam.

Kā liecina muzejā saglabājusies dokumentācija, josta bijusi kāda manekena (toreizējais muzeja ekspozīcijas iekārtotājs Matīss Siliņš to nodēvējis lakoniski - Kurzemniece) sastāvdaļa vienā no pirmajām muzeja ekspozīcijām 20. gs. 20. gados. Nekādas sīkākas ziņas par šo priekšmetu muzejā pieejamajā dokumentācijā diemžēl nav saglabājušās. Ir radies pārpratums, kļūdaina publikācija, tālāk atdarinājums, un vēl sekojošas radošas izpausmes un fantāzijas, kas atradušas savus piekritējus un sekotājus..."

Nīcas kaimiņu novadā esošā Bārtas muzeja direktore Aija Ķude, atklājot vēl līdz šā gada maijam apskatāmo izstādi "Bārta godos", informē, ka Bārtas vīri garos mēteļus viduklī apjoza ar apkalumiem rotātu jostu. Tātad tā ir ādas josta ar metāla sprādzi, rotātu briežu vai citiem ornamentiem. Tā kā vairāki avoti norāda uz vīru apģērbu un aksesuāru līdzību gan Nīcā, gan Bārtā, tad varam uzskatīt, ka šādas jostas bija arī Nīcas pusē.

Izsmeljošāko skaidrojumu par Nīcas vīru jostām sniedz Aija Jansone. "Vīru jostas ir veselas lekcijas vērts temats. Līdz 19. gs. 2. pusei ar visa veida jostām, siksnām apjoza virsdrēbes, jo citas aizdares nebija: priekšā mēteļa stūrus vienu otram pārlīka pāri un apjoza. Jostu un siksnu valkāšana izbeidzās 19. gs. pēdējā trešdaļā, kad mēteļiem sāka šūt pogas. Ar to arī izskaidrojams fakts, ka jostas maz vai nemaz nav saglabājušās.

Ņemiet vērā, ka visos novados nav saglabājusies senais materiāls, un uz daudziem jautājumiem vairs atbildes mēs nekad nedabūsim, bet ir zināma kopējā vīru jostu attīstības gaita, un proti,

1) visā Latvijas teritorijā vīriem bija tekstila jostas (dažviet izmantoja arī virvi). Kāda josta konkrēti bijusi Nīcā, nav zināms, bet paskatāties, kas ir saglabājusies tuvākā apkārtnē. [...] Manuprāt arī Nīcā varēja būt kā strīpainās audenes, tā celu jostas, jo tādas bija visā Eiropā. [...]

2) ādas siksnas jau bija turīgākiem vīriem, domājams, arī Nīcā. Tas bija vispārpieņemts mēteļa (garo svārku) valkāšanas veids! Bez jostas nekur! Vai siksnas aizdarei bija vienkāršs āķis, sprādze vai aizdare ar dzīvnieku motīvu, tas nav būtiski. Šīs siksnas ne vienmēr darināja vietējie meistari, bieži tās pirka Liepājā, Grobiņā, atveda no Eiropas puses (Lietuvas, Polijas) u.c. Tur identificēt izcelsmi nav iespējams, tāpēc atkal skatāties lielākā mērogā, kādas siksnas ir bijušas un tad izvēlaties sev piemērotāko.

3) visā Latvijas teritorijā ap 1860.-80. gadiem bija arī zīļu kažoku jostas. [...] Šī kultūra nāk no Vācijas/Eiropas. Šīs bija dārgas jostas.

Domāju, ka vīriešu tekstila jostas un ādas siksnas laika ziņā pastāvēja paralēli, tāpēc droši izvēlaties vienu vai otru."

Kurzemes tautastērpu informācijas centra vadītāja Lia Ģibiete norāda, ka Riharda Zariņa akvareļiem kā uzticamiem vēstures avotiem nevar uzticēties, ka tajos ir liela deva mākslinieciskās fantāzijas. Viņa atzīst, ka austas mēteļu jostas ir arī suitu vīriem. Tāpat ādas jostas ar metāla briezū dekoriem ir raksturīgas tieši suitiem, ne Nīcai vai citur Dienvidkurzemei. Savukārt komentējot Nīcas un Otaņķu senlietu krātuvēs apskatāmās oriģinālās jostas, viņa norāda, ka tās visticamāk nav Kurzemes izcelsmes.

Prakse

Kāds ir secinājums? Šobrīd uzskatāms, ka mums Nīcā sava josta ir bijusi un pie tam ne tikai austā, kā Lielvārdei, bet dažādu rakstu, pārsvarā ādas. To raksti bija atkarīgi no rokdarbnieču iedvesmas un pieejamajiem materiāliem, tāpēc nevar runāt par kādu standartizētu jostas veidu. Par tiem gan. Muzejnieki

un citi speciālisti Nīcas austu jostu uzskata par neeksistējošu, jo nav saglabājies neviens oriģināls taustāms paraugs. Taču Nīcas senlietu krātuvē tādi ir pat divi - Jēkaba Boža dāvinātās jostas. Senākās jostas apakšpuse ir no brūnas ādas, bet virspuse ar krustdūrienā izšūtiem ziedu motīviem. Otra ir sarkana adīta josta ar ziedu motīvu. Tās ir vairāk nekā simt gadu vecas un piederējušas viņa opim.

Nīcas vīri droši par savu var saukt ādas jostu ar misiņa sprādzi un apakalumiem vai izrakstītu diegiem vai arī - diegiem un pērlītēm. Cerēsim, ka ar laiku šādu piederības zīmi Nīcas sievas sagādās saviem vīriem - lai visi redz, ka, lūk, šis staltais vīrs ir tieši no Nīcas un viņam ir mīloša un rūpīga sieva!

Materiālu apkopēja Lelde Jagmina, 2018. gads